

MIJN TOP-10 (vervolg)

Bij het uitbreken van de Spaanse burgeroorlog was Mario in Londen. Later vernam hij wat zich thuis had afgespeeld. "Moeder was alleen in ons huis in Barcelona met drie van mijn kinderen. Vrachtauto's, bemand met regeringsgetrouwe militairen zwierven door de straten en arresteerden personen die werden verdacht van sympathieën voor Franco. Er stopte een vrachtauto voor onze deur. De gewapende 'milicianos' die erin zaten keken strak naar ons huis. Mijn oudste zoon vertelde mij later dat moeder bij het raam vandaan liep en de kinderen bij elkaar haalde. Rustig zei ze: "Eens moet iedereen sterven. Voor de een komt het vroeger dan voor de ander. We zullen nu bidden en God vragen ons te leiden..." Toen hoorden ze de vrachtauto weggrijden. Mijn zoon ging naar beneden en keek behoedzaam om de hoek van de voordeur. De mannen hadden een bord geplaatst. Naast de communistische sikkels en hamers stond met rode letters: 'Ontzie dit huis, het behoort toe aan een kindervriendin.'"

Deze inkijk bij Maria Montessori - Mario's moeder - trof me. Al riep het ook vragen op: Franco, fascisme, communisme? Met welke stroming sympathiseerde deze kindervriendin eigenlijk? Of bleef ze neutraal zoals Montessorianen nu beweren? Geschiedschrijving is lastig. Hella Haasse, die op dit vlak een grote reputatie opbouwde, zei op 20 augustus: "Je komt niet achter de waarheid over de geschiedenis. Het is al onmogelijk de gedachten van onze grootouders werkelijk te begrijpen, dus..."

3 Dus overheerst bij mij de waardering voor wat ik wél kan begrijpen. In mijn top 10 van toonaangevende opvoedkundigen van de 20e eeuw komt Maria Montessori dan ook op de derde plaats. Vooral vanwege haar vondst van 'gevoelige perioden', zoals ze die beschrijft in *Het geheim van het kinderleven*. In elke ontwikkelingsperiode is het kind ontvankelijk voor bepaalde prikkels. Elk kind ontwikkelt zich in een eigen tempo, mits de omgeving daartoe uitnodigt. Neem bijv. dat jongetje, dat bomen rood kleurde. Zijn onderwijzeres wil hem verbeteren, maar Maria voorkomt dat. "Hij neemt nog niet goed waar," zegt ze. "Dat komt nog wel. Wij kunnen geen waarnemingen scheppen door te gebieden: neem waar! Dat kan alleen door de gelegenheden en de middelen te verstrekken om zelf waar te nemen." Kortom: geef hem kleurpotloden, laat hem steeds weer bomen zien en op een dag gebruikt hij uit zichzelf de juiste kleur. De nieuwe onderwijsmethode, waar Maria Montessori in 1907 in Italië mee begon, werd daarna in vele andere landen overgenomen. Vooral ook in ons land, waar ze in 1952 overleed.

Als een oproep staat op Maria's graf in Noordwijk aan Zee: 'Ik smeed de lieve, almachtige kinderen om samen met mij te werken aan de vrede tussen de mensen en in de wereld.'

2 De tekst gebeiteld op deze grafsteen in Dieren doet mij eerlijk gezegd meer. In een brief aan een vriend vatte Jan Ligthart het opvoedingsproces zo samen en ik betwijfel of iemand het beter onder woorden kan krijgen. Ligthart wist waar hij het over had! Op z'n 26e werd hij directeur van een armenschool in Den Haag. In 6 lokalen, door schermen verdubbeld tot 12, kregen 541 kinderen les van een juf of meester. Meester Jan ontwikkelde voor hen het zaakonderwijs. "Dat is, je leerlingen bij de werkelijkheid brengen, zó, dat ze haar zien..." Vandaar dat hij lesboeken schreef als *De wereld in!* met afbeeldingen van eekhoorns, Palace Buildings in Johannesburg, een kaart van 42 sterrebeelden, uitleg over difteritis. Of neem Hfst. 5, 'Een kijkje in de keel'. Met 8 tekeningen bij het verhaal over Ko's hoestbui wordt dat héél concreet. Voor schoffies uit de Haagse Schilderswijk zal er een wereld zijn opengedaan. Als schepper van Ot en Sien is Ligthart nu nog enigzins bekend.

Belangrijker lijkt mij zijn pleidooi voor Harte-pedagogiek. In *Jeugdherinneringen* uit 1913 zegt hij onder meer daarover:

Maar de Paedagogiek vergeet ook altijd één ding. Ze vergeet de Stille Kracht. Den wonderbaren invloed van de persoonlijkheid, de overweldigende macht des Harten. De Paedagogiek werkt met maatregelen. Ze geeft altijd antwoord op de vraag van wanhopige opvoeders: „Wat moet ik *doen*?” En ze moet antwoorden op de vraag: „Hoe moet ik *zijn*?”

Doen? Doen? Geef een ongeschikte de voortreffelijkste middelen, en hij bereikt er averechtsche gevolgen mee. Hij maait geen graan met zijn zeisen, hij maait er zijn bloemhof mee kaal. Weés iets. En van uw Zijn gaat opvoeding uit.

Chiel Egberts vindt, als orthopedagoog, Ligtharts *Jeugdherinneringen* verplichte kost voor ieder die van opvoeden zijn beroep wil maken. Ik kan daar helemaal in meekomen, al heb ik nog een aanrader. De absolute topper van deze eeuw is voor mij: *Persoonlijkheid in wording*.

1 Dat Ph. Kohnstamm, de schrijver van dit boek, mijn lijstaanvoerder is heeft alles te maken met zijn levensloop. Dat is zo hoopgevend! Al spreekt Kohnstamm met waardering over zijn ouders, hij zag hen weinig. Zijn moeder wilde delen in het gestichtsleven van zijn manisch-depressieve vader in Duitsland. Veel had hij dan ook te danken aan het pleeggezin van 'oom Bram' in Amsterdam. Dank zij het stille getuigenis van een leraar op de H.B.S. komt hij voor het eerst in aanraking met geloofwaardig christen-zijn. Toch blijft het allemaal nog op afstand: "Ik kan mij niet herinneren vóór mijn twintigste een Bijbels verhaal te hebben gehoord." Op de universiteit wordt J.D. van der Waals een tweede baken. "Ik kwam in aanraking met een natuuronderzoeker van de allereerste rang en een karakter, zo louter als goud. En - hoe moest ik dat begrijpen? - ook die man was een, zij het zwijgende getuige voor dat Christendom, waaraan ik meende achteloos te mogen voorbij gaan als een lang verouderd standpunt." Jaren later, op z'n 38e, wordt tijdens een gesprek met zijn neef opeens alles helder: "Er is *niets* in het Nieuwe Testament, dat ik niet ook in het Oude zou kunnen vinden. Maar er is *iemand*: Jezus Christus; en Hem kan noch wil ik missen in mijn leven."

De volgende 38 jaar wijdt hij aan zijn twee grote ontdekkingen: God is Persoon (niet een Idee, een Macht of nog iets anders) en de mens is persoon (méér dan individu, exemplaar van de soort). Gelouterd door persoonlijke omgang met God gaat de mens aan zijn bestemming beantwoorden. Dit Bijbels personalisme zet Kohnstamm scherp af tegen het idealisme. Want daarin moet de mens zich voegen naar een idee of dogma, dat boven de persoon uitreikt. Nee, daar kan hij helemaal niks mee. Het gaat God om levende mensen, die verantwoordelijk leven en zélf gewetensbeslissingen durven nemen. Juist met echt persoonlijke keuzen is de mens zoals God dat beoogt. "Het 'Hier sta ik, ik kan niet anders' kenmerkt elke beslissing van het geweten. Wie 'ook anders kan' handelt naar willekeur, niet naar zijn geweten."

Opvoeding is in dit denken natuurlijk vooral persoonsvorming. De titel van het baanbrekende *Persoonlijkheid in wording* geeft dat treffend aan. Uiteraard zijn bepaalde paragrafen verouderd - de eerste druk was 70 jaar geleden - maar het boek bevat zóveel en zit zo ongelofelijk knap in elkaar. Ik voel me als een goudzoeker, die maar blijft opdelfen! Na wat bewerken gaan de stukken wel schitteren. Als illustratie zet ik een (onbewerkt) fragment hiernaast. Het is maar één brokstukje uit een - voor zover ik kan zien - onuitputtelijke mijn.

§ 80. Het wezen van 'christelijke opvoeding'

En daarmee ben ik gekomen aan het centrale punt, het essentiële van alle Christelijke opvoeding. Niet op vrees moet zij zijn gebaseerd, maar op het: Vreest niet¹. En dat kan zij, als zij haar eigenlijke taak begrijpt: het kind naar de mate van zijn groeiend bevattingsvermogen in aanraking te brengen met Hem, die dit woord heeft gesproken en die het alleen kracht vermag te geven.

1. Math. 10, 31

Overigens, al was hij een bijzonder produktief schrijver, op zijn laatste rustplaats in Ermelo zie je dat niet terug. Er staat sober: Philipp Abraham Kohnstamm geb. 17 juni 1875 overl. 31 dec. 1951